

Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Gelir Çeşitlendirme Derecelerinin Herfindahl-Hirschman (HHI) Endeksi ile Ölçülmesi: 2012-2021 Dönemi

Gülçe YAZGAN¹

Özet

En önemli gelir kaynakları faiz gelirleri olan mevduat bankaları; teknolojik gelişmeler, artan rekabet ortamı, daralan kar marjları vb. nedenlerle geleneksel bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra farklı ürün ve hizmetler sunarak gelir kaynaklarını artırmaya çalışmaktadır. Ürün çeşitliliğindeki bu artış, ücret ve komisyon gelirleri diğer bir deyişle faiz dışı gelirlerin artmasına sebep olmuştur. Çalışmanın amacı, Türk Bankacılık sektöründeki mevduat bankalarının gelir kaynaklarının çeşitlendirme derecelerini ölçerek, faaliyet gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olup olmadığını belirlemektir. Çalışmanın kapsamını, Türk Bankacılık sektöründe aktif büyüklük bakımından ilk 10 sırada yer alan mevduat bankalarının 2012-2021 yılları arasındaki verileri oluşturmaktadır. Herfindahl-Hirschman (HHI) yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda bankaların gelir kaynaklarını çeşitlendirdiği görülmektedir; trend analizi sonucunda bankaların faiz dışı gelir paylarının, bankaların faaliyet gelirleri içinde artış göstermekte olduğu, ancak faiz gelirlerinin daha yüksek oranlarda artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faiz Geliri, Faiz Dışı Gelir, Çeşitlendirme, Herfindahl Hirschman Endeksi, Trend Analizi

Measuring the Income Diversification Degrees of Deposit Banks in Turkey with the Herfindahl-Hirschman (HHI) Index: 2012-2021 Period

Abstract

Deposit banks, the most important income sources of which are interest income; technological developments, increasing competitive environment, shrinking profit margins etc. for these reasons, it tries to increase its income sources by offering different products and services in addition to its traditional banking activities. This increase in product diversity has led to an increase in fee and commission income, in other words non-interest income. The aim of the study is to determine whether the operating income is dependent on a single source by measuring the degree of diversification of income sources of deposit banks in the Turkish banking sector. The scope of the study consists of the data of the deposit banks, which are in the top 10 in terms of asset size in the Turkish banking sector, between the years 2012-2021. As a result of the analysis using the Herfindahl-Hirschman (HHI) method, it is seen that banks diversify their income sources; as a result of the Trend Analysis, it has been determined that the non-interest income shares of the banks are increasing within the operating income of the banks, but the interest incomes are increasing at higher rates.

Keywords: Interest Income, Non-Interest Income, Diversification, Herfindahl-Hirschman Index, Trend Analysis

1. GİRİŞ

Bankaların temel fonksiyonu, finansal aracılık olarak ifade edilmektedir. Fon fazlası olanlar ile fon eksikliği olanlar arasında finansal aracılık yapan bankaların bu fonksiyonu, basit bir aracılıktan öte, ekonomide atıl olarak bulunan küçük miktardaki tasarrufları bir araya getirerek daha büyük fonları oluşturması ve kaynak aktarımı yoluyla sermayenin daha karlı ve verimli alanlarda kullanmasına imkan tanıyan bir nitelik taşımaktadır. Finansal sistemin temelini oluşturan bankalar, söz konusu fonksiyonları dolayısıyla bir bütün olarak ülke ekonomisini etkilemektedir. Türkiye'de finansal sistemin büyük bölümünü oluşturan bankacılık sektöründe, 2000'li yıllardan

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 19.12.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.1.2023

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı, gulce.yazgan@hbv.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5863-1997>

Atıf (Citation): Yazgan, G. (2023). Türkiye'deki mevduat bankalarının gelir çeşitlendirme derecelerinin Herfindahl-Hirschman (HHI) endeksi ile ölçülmesi: 2012-2021 dönemi. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 48-60.

İtibaren özellikle küreselleşme ile beraber, teknolojik gelişmeler, enflasyon ve faiz oranlarındaki düşme eğilimi ve kar marjlarındaki azalmayla artan rekabet ortamında bankalar, karlılıklarını koruyabilmek ve artırabilmek adına müşteri odaklı yeni hizmet anlayışı geliştirmeye başlamışlardır. Bu kapsamda kredi ve mevduat dışında yeni ürün ve hizmetler yoluyla gelir kaynaklarını artırma yoluna gidilmiştir. Türk bankacılık sektöründe, mevduat ve kredi odaklı geleneksel bankacılık faaliyetlerinden, gelir kaynaklarının çeşitlendirildiği geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerine doğru bir dönüşüm sürecine geçilmiştir. Faiz dışı gelirlere yönelerek gelir çeşitlendirmesi yapan bankaların, faaliyet gelirleri içindeki faiz dışı gelirlerinin payı da artma eğilimi göstermeye başlamıştır. Çalışmada, mevduat bankalarının gelir kaynaklarında önemli hale gelen faiz dışı gelirlerin; faaliyet gelirleri içindeki payı ve yıllar içindeki gelişimi ile bankaların gelir çeşitlendirme derecelerini tespit etmeye yönelik analizler gerçekleştirilerek bankacılık sektörünün gelir yapısının belirlenebilmesi amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bankalar, tasarruf sahipleri ile sermaye ihtiyacı olanlar arasında ekonomideki tasarrufları yerinden paylaştırarak kaynak aktarımını yerine getirirken, bu faaliyetleri sonucunda gelir elde etmektedir. Bankaların faaliyet gelirlerinin temel kaynağını faiz gelirleri oluşturmaktadır. Bunlar, bankaların esas faaliyetleri olan faize dayalı hizmetler neticesinde elde edilen gelirler olup; temel olarak kredilerden alınan faizlerden oluşmaktadır. Bankaların faaliyet gelirlerinin diğer bölümünü ise faiz dışı gelirler oluşturmaktadır. Faiz dışı gelirler, temel olarak bankaların gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda ücret, komisyon vb. doğuran hizmetlerden elde edilen gelirlerinden oluşmaktadır. Faiz gelirleri; kredilerden alınan faizler, zorunlu karşılıklardan alınan faizler, bankalardan alınan faizler, para piyasalarından alınan faizler ve menkul değerlerden alınan faizlerden oluşmaktadır. Faiz dışı gelirler ise; ücret ve komisyonlar, sermaye piyasası, türev finansal işlemler, kambiyo işlemleri, temettü gelirleri ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Faiz dışı gelirler, genellikle faiz geliri yaratan faaliyetler sırasında ortaya çıkmaktadır. Ancak, faiz dışı gelir elde edilirken de temel ve öncelikli amaç, faiz geliri elde edilmesidir. Faiz gelirlerine kıyasla heterojen bir yapıya sahip olan faiz dışı gelirler; sermaye piyasası işlemleri, kambiyo işlemleri, türev finansal işlemler vb. birçok farklı alandaki piyasa fiyatındaki değişimlere bağlı olarak elde edilen, dalgalanmanın yüksek ve getirisinin de değişken olduğu gelir kaynaklarıdır (Babuşçu, Hazar ve İskender 2017: 84). Türk Bankacılık sektöründe, 2000'li yıllara kadar mevduat ve kredi kapsamındaki geleneksel bankacılık anlayışı ile faaliyet gösteren mevduat bankalarının en önemli kaynaklarını faiz gelirleri oluşturmuş olup, özellikle yüksek enflasyonun hakim olduğu 1980-2000 yılları arasında mevduat bankaları, kaynaklarının büyük bir bölümünün faiz gelirlerinden elde etmiş ve yeni kaynak arayışı ihtiyacı duymamışlardır. 2000'li yıllardan sonra bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, enflasyonun ve faiz oranlarının düşmeye başlaması ve kar marjlarının azalmasıyla bankalar, gelirlerini koruyabilmek için müşteri odaklı yeni ürün ve hizmetler geliştirmeye ve mevcutta sunmuş oldukları bankacılık hizmetlerinden masraf ve hizmet bedeli almaya başlamışlardır (Atik 2019: 272). Bu durum bankalar için alternatif bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Söz konusu gelir kaynağı, bankaların faiz dışı gelirleri olup, faaliyetleri sonucunda elde ettikleri ücret ve komisyon gelirlerinden oluşmaktadır. Bu dönemden itibaren, bankaların faiz gelirleri dışındaki gelir kalemlerine yönelmesi ile sektör, geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerine doğru bir dönüşüm içine girmiştir. Alınan hizmet ve masraf bedelleri önemli bir rekabet aracı haline gelmiş olup, bankalar karlılıklarını artırabilmek adına yatırım, ticaret, sigortacılık ve finansal piyasalarda aracılık vb. farklı işlemleri içeren geniş ürün çeşitliliğine gitmişlerdir. Bu doğrultuda, bankaların faiz dışı gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı artış göstermiştir. Bankaların faiz gelirlerine kıyasla daha az maliyet ile sağlamış oldukları bu kaynağa ağırlık verilmesi ile bankalar gelirleri, çeşitlenmeye ve tek bir kaynağa bağlı olan yapısından çıkmaya başlamıştır (Kara, Babuşçu ve Hazar 2021: 63).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Finansal sistemin temelini oluşturan bankalar, üstlenmiş oldukları fonksiyonları nedeniyle ülke ekonomisini bir bütün olarak etkileme özelliğine sahiptir. Bu kapsamda, bankaların ürün çeşitlendirmesi yaparak temel faaliyet alanları dışındaki farklı hizmetlere yönelmelerinin ve bu yolla elde ettikleri faiz dışı gelirlerinin incelenmesi hem araştırmacılar hem de bankacılık sektörü için önem taşımaktadır. Literatürde genel olarak; faiz dışı gelirler ile banka performansı arasındaki ilişki, çeşitlendirmenin önemli bir unsuru olarak faiz dışı gelirler, faiz dışı gelirler

ile finansal performans göstergelerinden aktif ve özkaynak karlılığı arasındaki ilişki, yıllar itibarıyla bankaların faiz dışı gelir paylarının gelişimi ele alınmıştır. De Young ve Roland'ın (2000) çalışmalarında bankaların konvansiyonel bankacılıktan faiz dışı ve komisyon getirici ürünlere geçiş ile banka gelirlerinin oynaklığı arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. ABD'deki 472 ticari bankanın 1988-1995 yılları arasındaki verilerine panel veri analizi uygulanmıştır. Çalışma sonuçları faiz dışı gelirlerinin payının artmasının, banka kazançlarındaki oynaklığı artırdığını ortaya koymuştur. Stroh (2002) 1984-2001 yılları arasındaki 14.000 bankanın gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ile oluşturulmuş gelir portföyü ve riske göre düzeltilmiş getiri arasındaki ilişkileri inceleyerek faiz dışı gelir getirici faaliyetlere doğru eğilimin getirilerdeki dalgalanmayı azalttığının yanlış olduğu sonucuna ulaşmıştır. De Young ve Rice (2004), ticari bankalarda faiz dışı gelirlerin diğer banka gruplarına göre daha fazla artmasına neden olan düzenleme, teknolojik gelişim gibi nedenlerini ve faiz dışı fazladaki potansiyel artışın banka performansına etkisini araştırmışlardır. 1989-2001 dönemi için 4.712 banka ile yapılan çalışmada, faiz dışı gelirlerdeki artışın ROE'yi artırdığı, hissedarlara daha yüksek kar oranı sağladığı ancak ROE'deki oynaklığı da artırdığını tespit etmiştir. Strioh ve Rumble (2006), 1997-2022 yılları arasındaki 1800 adet Amerikan Finansal Holding Bankasının faiz dışı gelirlere ağırlık vermesinin, banka performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın bulguları, çeşitlendirmenin karlılığı artırdığı ancak birim risk başına karı azalttığı ve avantajlarına rağmen faiz dışı gelirlere yönelmenin maliyetleri artıracaklarını göstermektedir. Mercieca, Schaeck ve Wolfe'nin (2007) 755 adet Avrupa Bankasının 1997-2003 yılları arasındaki gelir çeşitlendirmesini inceledikleri çalışmaların bulguları faiz dışı gelir ile karlılık arasında negatif ilişkinin varlığını ortaya koyarak çeşitlendirmenin ve geleneksel aracılık teorisinin küçük ölçekli bankalar için geçerli olmadığını göstermektedir. Göçmen (2007), bilanço dışı işlemlerin Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankalar açısından nasıl bir gelişme gösterdiğini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, bilanço dışı işlemlerin aktifler içindeki payının artış gösterdiğini, buna karşın bankaların net karlarında aynı seviyede artış olmadığını, bu durumun net faiz marjlarındaki daralmadan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Chiorazzo, Milani ve Salvini (2008), İtalyan Bankacılık sistemindeki bankaların gelir kaynaklarındaki çeşitlilik düzeyi ile risk-getiri dengesini araştırmışlardır. 1993-2003 yılları arasındaki dönemi kapsayan bu çalışma ile, faiz dışı gelir faaliyetlerine yönelik değişimin banka performansına olumlu yansımalarını ve banka büyüklükleri arttıkça çeşitlendirmeden elde edilen kazanımların bir sınırı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Atik (2013), 2003-2012 yılları arasında bankaların faiz dışı gelirlerinin, karlarını dengeli bir şekilde oluşmasını sağlayıp sağlamadığını panel veri analizi kullanarak araştırdığı çalışmada Türk Bankacılık sistemindeki mevduat bankalarının çeşitlendirme oranının yüksek çıktığı, ücret ve komisyon gelirleri ile ticari kar/zarar kalemlerinin banka iflas riskini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Gürbüz, Yanık ve Aytürk (2013), 2005-2021 yılları arasındaki dönem için gelir çeşitlendirmesi ve riske göre düzeltilmiş banka performansı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, genelleştirilmiş momentler metodu ile banka büyüklüğü ile risk ayarlı getiri arasına pozitif ilişki olduğu, çeşitlendirme artışının getiride de artışa yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Ahamed (2017), Hindistan bankalarında faiz dışı gelirlerin karlılığı artırıp artırmadığını araştırdığı çalışmada, yüksek düzeyde faiz dışı gelir payına sahip olmanın yüksek düzeyde karlılık sağladığını; gelir çeşitlendirmesinin, daha yüksek varlık kalitesine sahip bankalara nispeten düşük varlık kalitesine sahip bankalara daha fazla katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Kara, Babuşçu ve Hazar (2021), Türkiye'de faaliyet gösteren 7 büyük ölçekli mevduat bankası verileri ile faiz dışı gelirlerin banka performansına etkisini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, faiz dışı gelirlerin aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerine olumlu; net faiz marjı üzerinde ise olumsuz yönde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kayran ve Kıyılar (2021), 2010-2018 yılları arasında Türkiye'deki 21 mevduat bankasının gelir çeşitlendirme derecesinin performansları üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında, gelir çeşitlendirme ölçütü olarak HHI Endeksi kullanılmış, bankaların faiz gelirinden faiz dışı gelire yönelmesinin özkaynak ve aktif karlılığını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

4. ARAŞTIRMA

Bu başlık altında araştırmayla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Konusu

Finansal sistemin ekonomiyi bir bütün olarak etkileme gücüne sahip en önemli kurumlardan biri olan bankaların finansal performanslarının incelenmesi ve sebeplerinin araştırılması araştırmacıların her zaman ilgisini çeken bir

konudur. Faiz gelirleri, 2000'li yıllara kadar mevduat ve kredi kapsamındaki geleneksel bankacılık anlayışı ile faaliyet gösteren Türk Bankacılık sektöründeki mevduat bankalarının en önemli gelir kaynaklarını oluşturmuştur. Bu dönemden itibaren ise gelir çeşitlendirmesi yoluyla faiz dışı gelir kazanımına yönelen bankaların geleneksel olmayan gelir kaynaklarındaki artış göstermeye başlamıştır. Bu kapsamda bankaların gelir yapılarının ne yönde şekillendiği, gelir çeşitlendirme derecelerinin tespit edilerek gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olup olmadığının belirlenmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Veri Seti

Çalışmanın kapsamını, Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve 31.12.2021 tarihi itibarıyla aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan bankaların 2012-2021 yılları arasındaki ait finansal verileri oluşturmaktadır. İlgili sıralamada yer alan Türk EximBank, mevduat bankası olmaması nedeniyle değerlendirme kapsamından çıkarılarak, bir sonraki sırada yer alan Türk Ekonomi Bankası, çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 1. 31.12.2021 İtibarıyla Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sıralaması (Milyon TL)

	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynak	Ödenmiş Sermaye	Net Dön. Kar/Zararı
T.C. Ziraat Bankası	1.370.890	778.404	948.687	97.100	13.100	6.291
Türkiye Vakıflar Bankası	1.007.214	592.010	590.943	51.953	3.906	4.175
Türkiye İş Bankası	926.569	514.209	595.628	86.839	4.500	13.468
Türkiye Halk Bankası	901.217	539.588	625.904	43.500	2.474	1.508
Türkiye Garanti Bankası	757.802	424.855	513.240	78.903	4.200	13.073
Yapı ve Kredi Bankası	736.770	406.267	401.095	63.484	8.477	10.490
Akbank	708.911	353.372	413.261	75.955	5.200	12.126
QNB Finansbank	371.369	212.744	226.923	22.144	3.350	3.928
Denizbank	308.719	189.321	186.841	28.857	5.969	3.547
Türk Ekonomi Bankası	194.057	107.823	131.839	13.618	2.204	1.913

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr>

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, bankaların gelir kaynaklarının çeşitlendirme derecesini ölçmek için Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) kullanılmıştır. Albert O. Hirschman ve Orris C. Herfindahl isimli iki ekonomistin birbirinden bağımsız ve habersiz olarak farklı tarihlerde hazırladıkları doktora tezlerinde geliştirdikleri Herfindahl-Hirschman Endeksi, bir istatistiksel yoğunlaşma endeksidir ve genel olarak, rekabet endüstrisindeki yoğunlaşma analizinde firmaların pazar paylarını hesaba katan bir endeks olarak kullanılmaktadır. Finans literatüründe de hem bankacılık sektörünün rekabet yapısının (tekel, oligopol) belirlenmesinde hem de bankalarda gelir çeşitlendirmesinin bir göstergesi olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Rhoades 1993: 188). Bankalarda gelir çeşitlendirme derecesini ölçmek için öncelikle toplam faaliyet gelirlerinin iki temel bileşeni olan net faiz geliri ve faiz dışı gelirler kullanılmaktadır. Net Faiz Geliri, toplam faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki farkı ifade etmektedir. Faiz dışı gelirler ise, net ücret komisyon giderleri, ticari kar/zarar, temettü gelirleri ve diğer faiz dışı gelirlerin toplamından oluşmaktadır. Çeşitlendirme derecesini ölçmek üzere kullanılan HHI endeksinin varsayımları aşağıdaki gibidir (Chiorazzo, Milani ve Salvini 2008: 192):

- 1) Net Faiz Geliri ≥ 0
- 2) Faiz Dışı Gelir ≥ 0
- 3) $0 \leq (\text{Faiz Dışı Gelir/Toplam Faaliyet Geliri}) \leq 1$
- 4) $(\text{Net Faiz Geliri/Toplam Faaliyet Geliri}) + (\text{Faiz Dışı Gelir/Toplam Faaliyet Geliri}) = 1$
- 5) $0,50 \leq \text{HHI} \leq 1$

Gelir çeşitlendirmesini gösteren HHI endeksinin hesaplanması ise aşağıdaki gibidir (Mercieca 2007: 1981):

$$\text{HHI} = \left(\frac{\text{Net Faiz Geliri}}{\text{Toplam Faaliyet Geliri}} \right)^2 + \left(\frac{\text{Faiz Dışı Gelir}}{\text{Toplam Faaliyet Geliri}} \right)^2 \quad (1)$$

HHI Endeksi 0,50 ile 1 arasında değer almaktadır.

- Endeks Değeri = 0,50 (Tam çeşitlendirmeyi göstermektedir.)
- Endeks Değeri = 1 (Gelirlerin tamamının tek bir kaynaktan elde edildiğini göstermektedir.)

Bankalar açısından gelir çeşitlendirmesi temel olarak, faaliyet gelirleri içerisinde faiz gelirlerinin yanı sıra faiz dışı gelirlerin ne kadar pay aldığı ifade etmektedir. Bankaların gelir çeşitliliğinin ölçülmesinde kullanılan HHI endeksi; Stiroh ve Rumble (2006) tarafından gözden geçirilerek, DIV (diversity, çeşitlendirme) oranı olarak adlandırılmış olup, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Stiroh ve Rumble 2006: 2141):

$$DIV = 1 - (SH_{NET}^2 + SH_{NON}^2) \quad (2)$$

$$SH_{NET} = \left(\frac{NET}{NET+NON} \right) \quad : \text{Faiz gelirlerinin, faaliyet geliri içindeki oranı}$$

$$SH_{NON} = \left(\frac{NON}{NET+NON} \right) \quad : \text{Faiz dışı gelirlerin, faaliyet geliri içindeki oranı}$$

DIV oranı, 0 ile 0,50 arasında değer almaktadır.

- DIV oranının 0,50 olması, banka gelirleri içinde tam bir ürün çeşitlendirme yapısının olduğunu göstermektedir. Faiz gelirleri ile faiz dışı gelirlerin eşit paya sahip olduğunu ifade etmektedir.
- DIV oranının 0 olması ise, gelirlerin tek bir kaynaktan geldiğini göstermektedir.

İlgili hesaplamalar sonucunda, faiz geliri ve faiz dışı gelirlerin sıfırdan büyük olma koşulu gereğince, bu gelir kaynaklarından herhangi biri negatif değer alırsa endeks 1'den büyük olacaktır. Bu durumda ilk seçenek, negatif değer alan dönemin analiz kapsamından çıkarılmasıdır. İkinci seçenek ise yöntemin varsayımlarını revize ederek endeksin yeniden hesaplanmasıdır. Çalışmada, bankalar için Stiroh ve Rumble (2006) tarafından geliştirilmiş güncel çeşitlendirme endeksi olan DIV oranı kullanılmıştır. Bununla birlikte, gelir kaynaklarının negatif olduğu dönemlere ilişkin sonuçlar, revize edilen yaklaşım kapsamında yeniden hesaplanarak, analize dahil edilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, bankaların gelir kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimini ortaya koyabilmek amacıyla Trend (Eğilim) Yüzdeleri Analizi yapılmıştır. Trend Analizi, finansal tablolarda yer alan kalemlerin yıllar içindeki artış-azalış eğilimini gösteren bir analizdir. Bu kapsamda, faaliyetler ve ekonomik dönem bakımından normal kabul edilebilecek bir yıl baz yıl olarak seçilerek, ilgili yılın bütün verileri 100 olarak kabul edilmekte ve eğilim yüzdesi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Çabuk ve diğerleri 2013: 48):

$$Eğilim \ Yüzdesi = \frac{İlgili \ Yılda \ Hesap \ Tutarı}{Baz \ Yılda \ Hesap \ Tutarı} \times 100 \quad (3)$$

Eğilim yüzdesindeki 100'ün altındaki rakamlar, baz yıla göre azalışı gösterirken; 100'ün üzerindeki rakamlar ise, baz yıla göre artışı göstermektedir. Çalışmada baz yıl olarak 2012 yılı seçilmiş olup, hesaplamalar 2012 yılı verileri esas alınarak yapılmıştır.

4.4. Bulgular

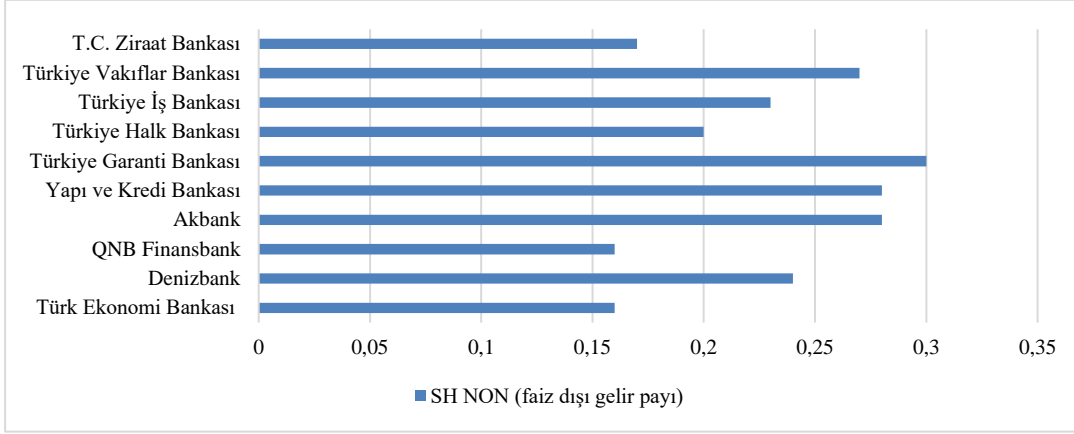
Türkiye'de faaliyet gösteren en yüksek aktif büyüklüğüne sahip ilk 10 mevduat bankasının, faiz geliri ve faiz dışı gelir arasındaki çeşitlendirme derecesi ölçülmüştür. Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren en yüksek aktif büyüklüğüne sahip 10 mevduat bankasının Herfindahl-Hirschman (HHI) Yönetimi ile hesaplanan 2012-2021 yılları arasına ait özet istatistik bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'deki Mevduat Bankaları Özet İstatistik

	Ortalama	Minimum	Maksimum
SH _{NET}	0,77	0,70	0,84
SH _{NON}	0,23	0,16	0,30
DIV (çeşitlendirme)	0,33	0,19	0,43

Tablo 2 incelendiğinde, ilgili yıllar arasında, bankaların faiz geliri paylarının (SH_{NET}) ortalamasının 0,77; faiz dışı gelir paylarının (SH_{NON}) ortalamasının 0,23 ve gelir kaynaklarının çeşitlendirme derecesinin (DIV) ise 0,33 olarak

hesaplandığı görülmektedir. DIV endeksinin alabileceği en yüksek değerin 0,50 olabileceği göz önünde bulundurulduğunda 0,33 olan DIV değeri bankaların gelir kaynaklarını çeşitlendirdiğini ve tek bir kaynağa bağlı olmadıklarını göstermektedir. Bankaların ilgili yıllar arasındaki toplam gelirleri içindeki faiz geliri ve faiz dışı gelir oranları, çeşitlendirme dereceleri ile banka bazlı detaylı bilgiler, analiz sonuçlarında yer almaktadır. Bankaların faaliyetleri kapsamındaki gelirlerinin içindeki faiz dışı gelir oranlarının (SH_{NON}) 2012-2021 yılları arasındaki seyri Grafik 1'deki gibidir:

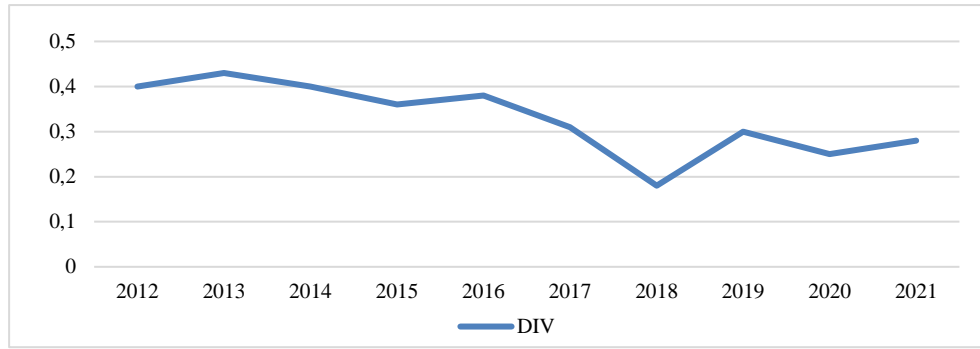
Grafik 1. Mevduat Bankalarının Faiz Dışı Gelir Payları (SH_{NON})

Grafik 1'e göre; en yüksek ortalamaya sahip banka 0,30 SH_{NON} değeri ile Türkiye Garanti Bankası'dır. İkinci ve üçüncü sırada ise 0,28 SH_{NON} değerleri ile Yapı ve Kredi Bankası ile Akbank yer almaktadır. İncelenen dönem itibarıyla, toplam gelir içerisinde faiz dışı gelir payının en yüksek olduğu bankalar, özel sermayeli bankalar olmuştur. Bankalar arasında en düşük ortalamaya sahip banka ise 0,16 SH_{NON} değeri ile QNB Finansbank olmuştur.

Tablo 3. Çeşitlendirme (DIV) Değerlerine İlişkin Özet İstatistik

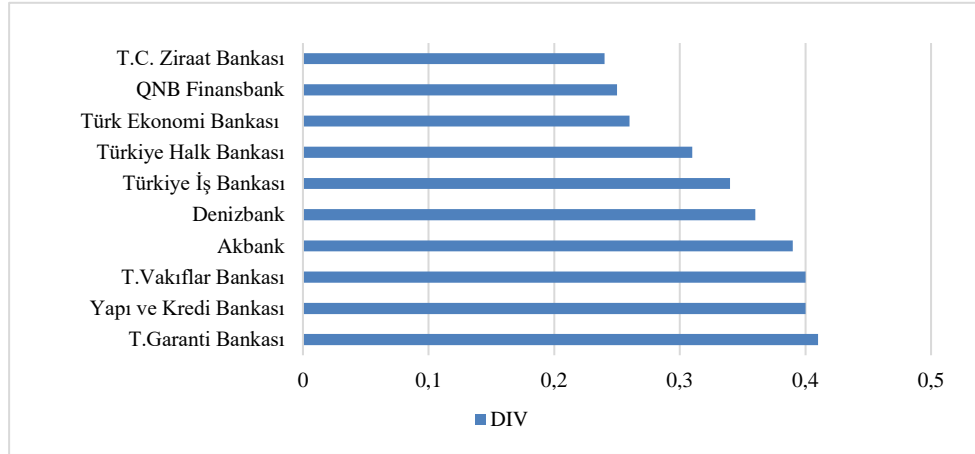
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
T.C.Ziraat Bankası	0,25	0,49	0,31	0,32	0,30	0,25	0,17	0,10	0,08	0,04
T.Vakıflar Bankası	0,38	0,38	0,44	0,40	0,38	0,39	0,33	0,41	0,39	0,40
Türkiye İş Bankası	0,47	0,45	0,44	0,38	0,39	0,32	0,14	0,18	0,26	0,29
T. Halk Bankası	0,41	0,41	0,38	0,38	0,37	0,39	0,17	0,29	0,07	0,14
T.Garanti Bankası	0,44	0,46	0,43	0,38	0,39	0,32	0,26	0,44	0,45	0,48
Yapı ve Kredi Bank	0,44	0,46	0,43	0,39	0,42	0,39	0,19	0,37	0,41	0,41
Akbank	0,44	0,44	0,41	0,41	0,45	0,37	0,21	0,35	0,30	0,47
QNB Finansbank	0,39	0,39	0,43	0,29	0,31	0,17	0,12	0,25	0,02	0,04
Denizbank	0,41	0,38	0,34	0,31	0,35	0,30	0,16	0,45	0,39	0,39
Türk Ekonomi Bank.	0,35	0,41	0,35	0,32	0,38	0,23	0,11	0,17	0,11	0,10

Tablo 3'e göre; 2021 yılı itibarıyla çeşitlendirme (DIV) değeri, 2012 yılına göre daha yüksek değer olarak artış gösteren 3 mevduat bankası bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye Vakıflar Bankası, T. Garanti Bankası ve Akbank'tır. Söz konusu dönemde çeşitlendirme (DIV) değeri en çok düşen banka ise QNB Finansbank olmuştur. İlgili bankanın 2012 yılında 0,39 olan DIV değeri, 2021 yılında 0,04'e gerilemiştir. Bir başka deyişle, bankanın faiz dışı gelire doğru çeşitlendirmesi yüksek iken, 2021 yılı itibarıyla gelirleri neredeyse tek kaynağa bağlı bir hal almıştır. Çeşitlendirme değeri en çok azalan diğer bankalar ise sırasıyla T. Halk Bankası, Türk Ekonomi Bankası ve T.C.Ziraat Bankası'dır. Bu bankalar arasında T.C.Ziraat Bankası, DIV değerinin 0'a yaklaşması nedeniyle banka gelirlerinin tamamına yakınının faiz gelirlerinden oluştuğu, çeşitlendirmenin ortadan kalkmak üzere olduğu gelir yapısı ile dikkat çekmektedir. Gelir kaynakları içinde faiz dışı gelirlere yönelik çeşitlendirme düzeyi 2012-2021 yılları arasında istikrarlı bir seyir izleyen banka ise T.Vakıflar Bankası olmuştur. Tablo 3'e göre; ilgili dönemde söz konusu bankanın DIV değerinin 0,33'ün altına hiç düşmediği görülmektedir.

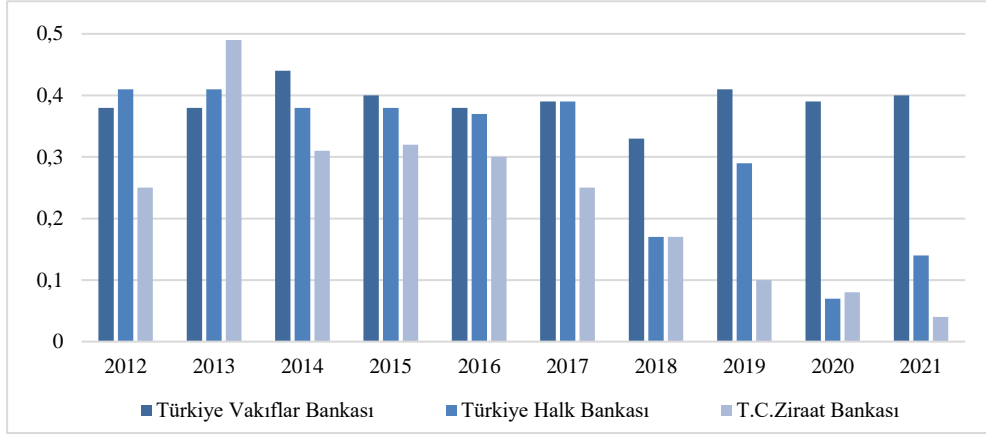
Grafik 2. Mevduat Bankalarının Yıllar İtibarıyla Gelir Çeşitlendirme Derecesi

Grafik 2 incelendiğinde bankaların DIV değerinin ortalamasının 0,33 olduğu görülmektedir. Bu değer bankaların faiz dışı gelire doğru bir çeşitlendirme yaptıklarının göstergesidir. 2017 yılına kadar ortalama 0,40 ile istikrarlı seyir izleyen DIV değeri, 2018 yılında 0,19 ile en düşük değerini almıştır. 2019 yılında 0,31 değere yükselen DIV değeri, bu yıldan itibaren yatay bir seyir izlemektedir. Bankalar kapsamında ise en düşük DIV değerine T.C. Ziraat Bankası sahip iken, en yüksek değeri Türkiye Garanti Bankası almıştır. İlgili dönemde 0,24 ile 0,41 arasında değişen DIV değerinin banka bazlı dağılımı Grafik 3’deki gibidir:

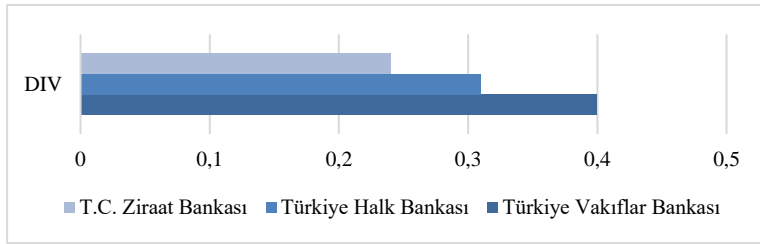
Grafik 3. Banka Bazlı Gelir Çeşitlendirme Derecesi

Grafik 3 incelendiğinde; 2012-2021 yılları arasında 0,33 olarak hesaplanan ortalama DIV değerinin altında kalan 4 mevduat bankası olduğu görülmektedir. Bunlar; T.C. Ziraat Bankası, QNB Finansbank, Türk Ekonomi Bankası ve Türkiye Halk Bankası’dır. Türkiye’de faaliyet gösteren kamu sermayeli bankalar; T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Halk Bankası’dır. Grafik 4’e göre, 2012-2021 dönemi içinde en yüksek çeşitlendirme derecesine sahip kamu bankası ortalama 0,40 DIV değeri ile Türkiye Vakıflar Bankası olmuştur. Söz konusu bankanın çeşitlendirme derecesi, on yıllık süreçte istikrarlı bir seyir izlemiş olup, DIV değeri 0,33 ile 0,45 bandında seyretmiştir. Çeşitlendirme derecesinde ikinci sırada yer alan kamu bankası ise ortalama 0,31 DIV değeri ile Türkiye Halk Bankası’dır. Söz konusu banka, 2012-2017 yılları arasında 0,38-0,41 bandında dengeli bir seyir izlerken, 2018 yılında ciddi düşüş göstermiştir. 2019 yılında tekrar 0,30 bandına gelen DIV değeri, 2020 yılında ise 2012-2021 dönemi içinde bankanın en düşük oranı olan 0,07’ye gerilemiş olup, 2021 yılında çeşitlendirme derecesi yükseliş eğilimine girmiştir. Kamu bankaları arasında en düşük çeşitlendirme derecesine sahip banka ise T.C. Ziraat Bankası olmuştur. İlgili dönemde 0,24 DIV değeri ortalamasına sahip banka, en yüksek değere 2013 yılında 0,49 ile ulaşmıştır. 2013 yılı haricinde ortalama 0,20 bandında kalan bankanın DIV Değeri, 2015 yılından beri düşüş eğilimi göstermektedir.

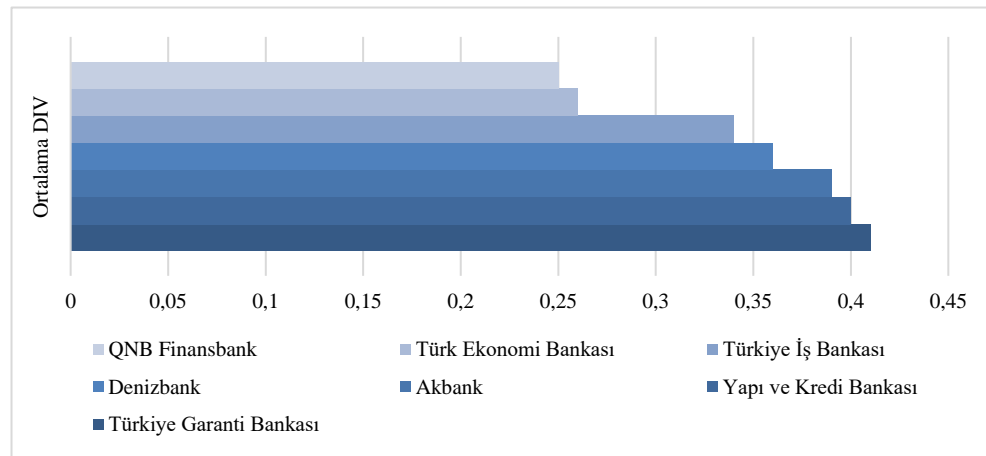
Grafik 4. Yıllar İtibarıyla Kamu Bankaları Çeşitlendirme (DIV) Değerleri

Yıllar itibarıyla bankalar arasında birbirine yakın seyreden DIV değerleri, 2018 yılı itibarıyla farklılık göstermeye ve ayrılmaya başlamıştır. 2018 yılında Türkiye Vakıflar Bankası, diğer iki bankanın yaklaşık 2 katı oranında çeşitlendirme değerine sahip iken, ilgili farklılaşma 2021 yılında Türkiye Halk Bankası'nın 3 katı, T.C. Ziraat Bankası'nın ise 8 katı değere ulaşmıştır. Bu durum Türkiye Vakıflar Bankası'nın gelir kaynaklarının çeşitlendirmesine istikrarlı bir şekilde devam ettiğini, diğer kamu bankalarından daha fazla faiz dışı gelir elde ettiğini göstermektedir.

Grafik 5. Kamu Bankaları Ortalama Çeşitlendirme (DIV) Değerleri

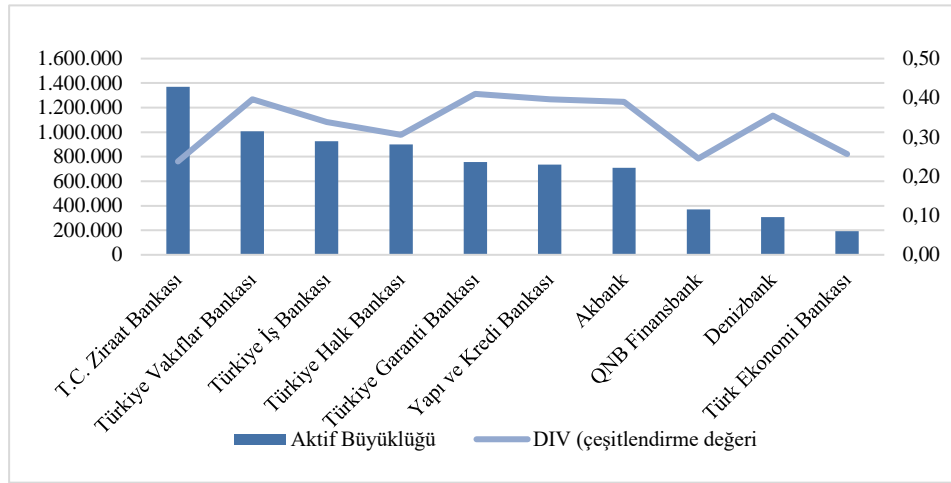
Kamu bankalarının ortalama DIV Değerleri incelendiğinde, en yüksek çeşitlendirme derecesine sahip banka Türkiye Vakıflar Bankası'dır. Grafik 5'te yer aldığı üzere, üç bankanın DIV değerlerinin ortalaması 0,31 olup, kamu bankalarının içinde DIV ortalamasının altında kalan banka T.C. Ziraat Bankası olmuştur. Bu kapsamda, diğer kamu bankaları ile karşılaştırıldığında, ilgili bankanın gelir kaynakları içinde faiz dışı gelirlere daha az yöneldiği ve daha az gelir çeşitlendirmesi yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 6. Özel Bankalar Ortalama Çeşitlendirme (DIV) Değerleri

Özel sermayeli bankaların ortalama DIV değerleri incelendiğinde, en yüksek çeşitlendirme derecesine sahip banka 0,41 değer ile Türkiye Garanti Bankası'dır. Çeşitlendirme derecesinin hesaplandığı Herfindahl-Hirschman (HHI) yöntemine göre, endeksin alabileceği en yüksek değer olan 0,50; banka gelirleri içinde tam bir ürün çeşitlendirme yapıldığını ifade etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye Garanti Bankası'nın faiz dışı gelirlere ağırlık verdiği ve tam çeşitlendirmeye oldukça yaklaşmış olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Grafik 6'da yer aldığı üzere, yedi bankanın DIV değerlerinin ortalaması 0,34 olup, ortalamanın altında kalan sadece 2 banka bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye Ekonomi Bankası ve QNB Finansbank'tır. Çalışma kapsamındaki 10 mevduat bankasının 2012-2021 dönemi DIV değeri ortalaması 0,33'tür. Kamu bankaları ile özel bankaların çeşitlendirme değeri ortalamaları birbirine yakın olmakla beraber; 0,31 değer ile kamu bankaları ortalamasının altında kalırken, geleneksel bankacılık anlayışı doğrultusunda faiz gelirlerinin ağırlıklı payının önemini halen koruduğu görülmektedir. Özel sermayeli bankalar ise 0,34 değer ile ortalamanın üzerinde yer almakta olup, gelir çeşitlendirmesinin odak noktasında faiz dışı gelirlerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 7. Banka Bazlı Aktif Büyüklük ve Çeşitlendirme (DIV) Dereceleri

Aktif büyüklüğü bakımından ilk sırada yer alan T.C. Ziraat Bankası, çalışmaya konu dönemde DIV değeri en düşük bankadır. Bununla birlikte, 0,24 çeşitlendirme değeri ile bankalar ortalamasının da altında yer almaktadır. Aktif büyüklüğünde ikinci sırada yer alan Türkiye Vakıflar Bankası, DIV değeri bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. İlk iki sırada yer alan kamu bankalarından farklı olarak, aktif büyüklüğünde Türkiye İş Bankası üçüncü sırada olup, DIV değeri bakımından ise beşinci sıradadır. DIV değeri en yüksek olan Türkiye Garanti Bankası, aktif büyüklüğünde beşinci sırada yer almaktadır. Bu kapsamda, mevduat bankalarının gelir çeşitlendirme düzeyleri ile aktif büyüklüklerinin sıralaması karşılaştırıldığında, DIV değeri en yüksek üç banka içerisinde, aktif büyüklük sıralamasında ilk üçte yer alan sadece bir banka mevcuttur. Grafik 7'de görüldüğü üzere, bankaların aktif büyüklüğü ile DIV değerleri arasında herhangi bir doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. Bankaların gelir kaynaklarının yönetimi, gelirlerini çeşitlendirme dereceleri, faiz dışı gelirlere yönelme durumları, aktif büyüklüklerinden bağımsız olarak değiştiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Çalışmaya konu bankaların 2012-2021 yılları arasındaki verileri ile gelir kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimini ortaya koyabilmek amacıyla yapılan Trend Analize ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Trend (Eğilim Yüzdeleri) Analizi

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Faiz Dışı Gelir	100	154,6	119,9	115,4	149,9	138,9	87,5	197,3	234,9	384,6
Faiz Geliri	100	113,7	126,6	149,4	179,9	220,8	284,3	319,5	424,8	520,9
Faaliyet Geliri	100	125,9	124,6	139,2	170,9	196,2	225,3	282,8	367,8	480,1

Baz yıl olarak 2012 yılı seçilmiş olup, hesaplamalar 2012 yılı verileri esas alınarak yapılmıştır. Tablo 4'de yer alan faiz gelirleri ile faiz dışı gelirler karşılaştırıldığında; faiz gelirlerinin yükseliş trendinin devam ettiği buna karşın faiz dışı gelirlerin yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2014 ve 2015 yıllarında, faiz dışı gelirlerin önceki yıllara göre aşağı yönlü bir kırılma yaptığı, 2016 yılında yükseldiği görülmektedir. 2017 ve 2018 yıllarında tekrardan düşme eğilimine giren faiz dışı gelirler, 2019 yılından itibaren ise yukarı yönlü ivme kazanmıştır. Faiz gelirleri, 10 yıllık dönemde istikrarlı bir şekilde yükselme trendi göstermektedir. 2017 yılından itibaren faiz gelirlerinin yükseliş oranı ciddi artış yaşamış olup, 2012 yılında 100 kabul edilen değer 2017 yılında 220, 2019 yılında 319, 2020 yılında 424 ve son olarak 2021 yılında ise 520 değerine kadar yükselmiştir. 2019 yılı itibarıyla hem faiz gelirleri hem de faiz dışı gelirler yukarı yönlü ivme kaydederken; faiz gelirindeki artış trendi, faiz dışı gelirdeki artıştan daha fazla olmuştur. Faiz gelirlerindeki bu denli yüksek artışlar, bankaların toplam faaliyet gelirlerini de yüksek artışlar yönünde etkilemiştir. Faaliyet gelirleri, 2018 yılındaki 225 değerinden 2021 yılındaki 480 değerine ulaşmıştır. Tablo 4'e göre, faiz gelirleri istikrarlı olarak artarken, faiz dışı gelirlerin yıllar itibarıyla sürekli dalgalanma yaşadığı ve faiz dışı gelir paylarının, bankaların faaliyet gelirleri içinde arttığı, ancak faiz gelirlerinin, faiz dışı gelirlerden daha yüksek oranlarda artmakta olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Klasik anlamda bankacılık, fon toplama ve fon kullandırma fonksiyonlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda bankalar; sağlamış oldukları mevduat ve kullandırdıkları krediler arasındaki dengeyi karlı bir şekilde yönetmeye çalışmaktadır. Çünkü bankaların performanslarının en önemli göstergelerinden birini karlılık oluşturmaktadır. Bankalar karlılıklarını artırabilmek için gelirlerini olabildiğince artırabilmeyi, buna karşılık giderlerini de azaltabilmeyi hedeflemektedir. Faaliyet kaynaklarını oluşturan faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerin yönetimi bu noktada önemli olmaktadır.

Türkiye'de finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sektörü, 2000'li yıllara kadar mevduat ve kredi kapsamındaki geleneksel bankacılık anlayışı ile faaliyet göstermiştir ve mevduat bankalarının en önemli kaynaklarını faiz gelirleri oluşturmuştur. Bu dönemden itibaren ise kredi ve mevduat faizlerindeki düşüş ile faiz gelirlerindeki aşağı yönlü ivme, bankaları yeni ürün ve hizmet sunmaya yöneltmiştir. Faiz oranlarındaki düşüş trendinin yanı sıra; küreselleşme, teknolojik gelişmeler, kar marjlarındaki düşüş, buna bağlı olarak artan rekabet ortamı ve müşteri odaklı stratejiler kapsamında, değişen müşteri taleplerine cevap verilebilmesi amacıyla bankaları, yeni ürün ve hizmetler geliştirerek gelir çeşitlendirmesi yoluyla faiz dışı gelir kazanımına yöneltmiştir. Bankaların gelir yapısı içinde önemli hale faiz dışı gelirler, geleneksel olmayan gelir kaynaklarındaki artışla beraber banka gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olmamalarını sağlamıştır.

Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve 2021 yıl sonu itibarıyla aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan bankaların 2012-2021 dönemine ait finansal verileri ile Herfindahl-Hirschman (HHI) Yönetimi kullanılarak yapılan çalışmada, bankaların gelir çeşitlendirme dereceleri belirlenmiştir. Analiz sonucunda, 0,33 DIV değeri ortalaması ile mevduat bankalarının gelirlerinde çeşitlendirme yaptığı ve faiz dışı gelire doğru yöneldiği görülmektedir. Bu bulgu; literatürde Atik (2019), Kayran ve Kıyılar (2021) çalışmalarının bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çalışmadan elde edilen bir diğer bulguya göre, gelir çeşitlendirme değerinin yıllar itibarıyla gelişimi 2018 yılı haricinde istikrarlı iken, 2019 yılından itibaren yatay bir seyir izlemektedir. Kamu ve özel sermayeli bankalar karşılaştırmasında ise birbirine yakın değerler elde edilmiş olmakla beraber; kamu bankalarının DIV değeri ortalamasının altında kalarak, faiz gelirlerine verdikleri ağırlık önemini korurken, özel bankaların ortalamasının üzerinde yer alarak faiz dışı gelirler yoluyla daha fazla gelir çeşitlendirmesine yöneldiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bankaların sermaye yapısı farklılıklarına göre elde edilen bu sonuçlar, Atik (2019) çalışmasının bulguları ile benzerdir. Bankaların gelir çeşitlendirme düzeyleri ile aktif büyüklüklerinin sıralamasına bakıldığında, aralarında herhangi bir doğrusal bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Bankaların gelir kaynaklarının yönetimi, gelirlerini çeşitlendirme dereceleri, faiz dışı gelirlere yönelme durumları, aktif büyüklüklerinden bağımsız olarak değiştiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerin, mevduat bankalarının yıllar itibarıyla gelir kaynakları içindeki payını belirlemek üzere yapılan Trend Analizi sonucuna göre ise, faiz dışı gelir paylarının, bankaların faaliyet gelirleri

çinde arttığı, ancak faiz gelirlerinin, faiz dışı gelirlerden daha yüksek oranlarda artış göstermekte olduğu tespit edilmiştir. İlgili tespit, Özdemir (2015) çalışmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Finansal sistemin en önemli kurumlardan biri olan mevduat bankalarının gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olup olmadığı, çeşitlendirme yapıp yapmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, bankalarda faiz dışı gelir kalemlerinden hangilerinin daha etkili olduğunun belirlenmesine yönelik faiz dışı gelir çeşitlendirme derecesinin ölçümü, bankaların borsada işlem görmesinin gelir kaynakları içinde faiz dışı gelirlere yönelmede etkisinin olup olmadığı vb. konularına gelecek araştırmalarda yer verilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Gülçe Yazgan (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Gülçe Yazgan (100%)

KAYNAKÇA

- Ahamed, M.M. (2017). Asset quality, non-interest income and bank profitability: evidence from Indian banks. *Economic Modelling*, 63, 1-14. doi: 10.1016/j.econmod.2017.01.016
- Atik, M. (2013). Bankacılık sektöründe faiz dışı gelirlerin banka geliri ve riski üzerindeki etkisinin ölçülmesi: ABD ve Türkiye'deki lider bankalar üzerine bir uygulama (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Atik, M. (2019). Türk bankacılık sektöründeki faiz dışı gelirlerin banka gelirleri ve riski üzerindeki etkisinin ölçülmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 271-292. doi: 10.25095/mufad.510681
- Babuşçu, Ş., Hazar, A. ve İskender A. (2017). Bankacılığa giriş. Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Chiorazzo, V., Milani, C., ve Salvini, F. (2008). Income diversification and bank performance: evidence from Italian banks. *Journal Of Financial Services Research*, 33(3), 181-203. doi: 10.1007/s10693-008-0029-4
- Çabuk, A., Başar, B., Sevim, Ş., Karagül, A. A., Sayılır, Ö., ve Erol, C. (2013). Mali analiz. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelik Kara, A., Babuşçu, Ş. ve Hazar, A. (2021). Türkiye'deki büyük ölçekli mevduat bankalarında faiz dışı gelirlerin banka performansına etkisi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 62-72. doi: 10.47899/ijss.20213106
- Göçmen, G. (2015). Türkiye'de bankacılık sektörünün bilanço dışı faaliyetlerindeki gelişmeler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 297-317. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4759/65387>
- Gürbüz, A. O., Yanık, S. ve Aytürk, Y. (2013). Income diversification and bank performance: evidence from Turkish banking sector, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 7(1) Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bddkdergisi/issue/57353/812636>
- Kayran, O. ve Kıyılar, M. (2021). Türkiye'deki mevduat bankalarına yönelik bir araştırma: bankalarda gelir çeşitlendirmesinin performans üzerine etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 419-439. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumus/issue/62554/875235>
- Mercieca, S., Schaeck, K. ve Wolfe, S. (2007). Small european banks: benefits from diversification? *Journal Of Banking and Finance*, 31(7), 1975-1998. doi: 10.1016/j.jbankfin.2007.01.004

-
- Özdemir, O. (2015). Bankaların ücret ve komisyon gelirlerinin muhasebeleştirilmesi ve finansal göstergelere etkisi. *Muhasebe Finansman Dergisi*, 67, 55-70. doi: 10.25095/mufad.396575
- Rhoades, S. (1993). The Herfindahl-Hirschman Index. *Federal Reserve Bulletin*. Erişim Adresi: <https://www.federalreserve.gov/publications/bulletin.htm>
- Stiroh, K. J. (2004). Diversification in banking: is noninterest income the answer? *Journal Of Money, Credit and Banking*, 36(5), 853-882. doi: 10.1353/mcb.2004.0076
- Stiroh, K. J. (2006). A portfolio view of banking with interest and noninterest activities. *Journal Of Money, Credit and Banking*, 38(5), 1351-1361. doi: 10.1353/mcb.2006.0075
- Stiroh, K. J. ve Rumble, A. (2006). The dark side of diversification: the case of us financial holding companies. *Journal Of Banking and Finance*, 30, 2131-2161. doi: 10.1016/j.jbankfin.2005.04.030
- Türkiye Bankalar Birliği, Kamuya Açıklanan Finansal Tablolar: Konsolide Olmayan Solo Banka (2012-2021). Erişim Adresi: <https://www.tbb.org.tr/tr>
- Williams, B. ve Rajaguru, G. (2012). The chicken or the egg? the trade-off between bank fee income and net interest margins. *Australian Journal Of Management*, 38(1), 99-123. doi: 10.1177/0312896212440268

SUMMARY

Introduction

Deposit banks are one of the most important institutions of the financial system that have the power to affect the economy as a whole. The most important income sources of banks, which enable the utilization of idle funds in the economy through resource transfer within the financial system, are interest income. Today, banks; technological developments, increasing competitive environment, shrinking profit margins etc. For these reasons, it tries to increase its income sources by offering new products and services in addition to its traditional banking activities focused on credit and deposits. The incomes obtained in this context constitute the non-interest income of the banks. In the study, the income structure of the banking sector has been tried to be determined through the development of the share of non-interest incomes of deposit banks in the Turkish banking sector in their operating income over the years and the degree of diversification of income sources.

Methodology and Findings

In the study, the Herfindahl-Hirschman Index (HHI) was used to measure the degree of diversification of income sources of deposit banks and Trend Analysis was carried out to reveal the development of income sources over the years. As a result of the analyzes made; the average of the banks' interest income share is 0.77, the average of their non-interest income share is 0.23 and the degree of diversification of income sources (DIV) is 0.33. This shows that banks diversify their income sources and are not dependent on a single source. When the diversification values are analyzed by years, it is observed that it followed a stable course until 2017, got the lowest value in 2018, and followed a horizontal course since 2019. T.C. Ziraat Bank has the lowest degree of diversification. Türkiye Garanti Bank, on the other hand, has the highest degree of diversification. There are 4 deposit banks below the DIV value. These; T.C. Ziraat Bank, QNB Finansbank, Türk Ekonomi Bankası and Türkiye Halk Bankası. The public bank with the highest degree of diversification between 2012 and 2021 is Türkiye Vakıflar Bankası. Türkiye Garanti Bank, on the other hand, is the private bank with the highest degree of diversification. Although the DIV values of these banks are close to each other; public banks are below the average. Private banks are above the average. Ranking first in terms of asset size, T.C. Ziraat Bank is the bank with the lowest DIV value. With the highest DIV value, Türkiye Garanti Bank ranks fifth in asset size. However, among the three banks with the highest DIV, there is only one bank in the top three in asset size. There is no linear relationship between banks' asset size and DIV value. In other words, it is observed that banks' tendency to increase their non-interest income varies independently of their asset size. In the Trend Analysis where 2012 was chosen as the base year; It is observed that the rising trend of interest incomes continues. Non-interest incomes follow a fluctuating course over the years. It was concluded that the share of non-interest income within operating incomes increased, but interest income increased more than non-interest income.

Conclusions

Deposit banks, the most important income sources of which are interest income, are trying to increase their income sources by offering different products and services. With the increase in non-interest income trends of deposit banks, it has become a remarkable issue to investigate how their incomes are shaped today and whether their incomes depend on a single source. As a result of the analyzes made in this study, it was concluded that deposit banks in the Turkish banking sector tended towards non-interest incomes, diversified their income sources, and did not depend on a single source. It is observed that the values of public and private banks are close to each other. In addition, it is seen that there is no linear relationship between income diversification levels of banks and asset sizes. According to the results of the study, the share of non-interest income increased within the operating income of the banks, but the interest income increased at a higher rate than the non-interest income. In this study, the diversification between interest income and non-interest income is discussed, but the measurement of the degree of non-interest income diversification to determine which non-interest income items are more effective in banks, whether the trading of banks in the stock market has an effect on directing non-interest income among income sources, etc. may be the subject of research for future studies.